

АКТИВІЗАЦІЯ ВЖИВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ В ЧАС ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

THE ACTIVATION OF THE USAGE OF POLITICAL PHRASEOLOGY IN GERMAN POLITICAL DISCOURSE DURING RUSSIA'S WAR AGAINST UKRAINE

Билиця Я.Т.,

orcid.org/0000-0002-1436-1953

кандидат філологічних наук,

професор кафедри німецької філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена дослідженню на матеріалі німецької мови одного із найбільш обширних і суспільно значимих тематичних розрядів фразеологічних одиниць – політичної фразеології. Цей склад одиниць, що сформувався під впливом багатьох історичних і політичних факторів, охоплює всі стійкі словесні комплекси, що відображають поняття, явища і події міжнародних відносин і світової політики, внутрішньо-політичного життя як Німеччини, так й інших держав світу. Політичні фразеологізми формують у макрополі суспільно-політичної фразеології, а також у всьому фразеологічному фонді німецької мови фразеосемантичне мікрополе, одиниці якого референтно співвідносяться з власне політичною сферою всього суспільно-політичного життя. У порівнянні з лексичними одиницями для політичних фразеологізмів характерна не стільки денотативно-сигніфікативна, скільки конотативна номінація, а тому вони здатні вербалізувати події і явища політичного життя більш образно й експресивно, завдяки чому вони активно вживаються в політичній сфері комунікації.

Особлива увага приділена у статті питанню вживання політичної фразеології у політичному дискурсі, пов'язаному із відображенням війни Росії проти України. Матеріалом дослідження слугують політичні фразеологізми сучасної німецької мови, виокремлені шляхом вибірки з політичних текстів різної жанрової належності із німецькомовного журналу *Der Spiegel* за період січень – вересень 2022 року, тобто в час особливого загострення зазначеного військово-політичного конфлікту. Такими є політичні фразеологізми як узувального, так і оказіонального характеру, причому різної структурно-семантичної організації та різного ступеня переосмислення, які проте референтно корелюють з політичними подіями цієї війни.

Ключові слова: політична сфера комунікації, політичний дискурс, політичний фразеологізм, структурно-семантичні особливості політичних фразеологізмів, модифікація фразеологізмів.

The study aims at describing one of the most extensive and socially significant thematic categories of German phraseology – political phraseological units. Being formed under the influence of many historical and political factors these units comprise all stable verbal complexes that reflect the concepts, phenomena and events of international relations and world politics, the internal political life of Germany and other countries of the world.

Political phraseological units form the phrase-semantic microfield both in the socio-political phraseological macrofield and the entire phraseological fund of the German language. These units are referentially related to the political sphere of the socio-political life. Compared to lexical units, political phraseological units are characterized not so much by denotative-significant as by connotative nomination, and therefore they are able to verbalize events and phenomena of the political life more figuratively and expressively. Thus they are actively used in the political sphere of communication.

In the article special attention is paid to the issue of the use of political phraseology in political discourse related to the reflection of Russia's war against Ukraine. The material of the research is the political phraseological units of the modern German language, selected from the political texts of different genres from the German magazine *Der Spiegel* published during January – September 2022, namely during the period of particular aggravation of the military-political conflict. These are the political phraseological units of both usual and occasional nature, of different structural-semantic organization and of different degrees of reinterpretation, which referentially correlate with the political events of this war.

Key words: political sphere of communication, political discourse, political phraseological unit, structural and semantic features of political phraseological units, modification of phraseological units.

Постановка проблеми. Мова політичної сфери комунікації, особливо у періоди загострення військово-політичних стосунків між державами, набуває особливого значення. У такий час весь мовний арсенал стає не просто засобом інформування, але й ефективним інструментом впливу на реципієнта політичної інформації, на формування його політичної свідомості та й навіть маніпуляції його емоціями, а відтак і поведінкою.

Серед усіх мовних засобів у політичній сфері комунікації особлива роль належить політичним фразеологічним одиницям (далі – ПФО). Останні завдяки своїм структурно-семантичним особливостям та влучності відображення тієї чи іншої політичної ситуації виступають у політичному дискурсі важливим засобом для досягнення комунікативно-прагматичних цілей політиків, дипломатів, державних діячів з метою формування певної громадської думки та бажаного ставлення

суспільства до тих чи інших явищ і подій політичного життя.

Актуальність даного дослідження зумовлена тією складною сьогодишньою військово-політичною ситуацією, пов'язаною насамперед із війною у центрі Європи – Росії проти України, в умовах якої вся сфера політичної комунікації та її мовні засоби, зокрема ПФО, набувають особливого значення.

Матеріалом дослідження слугують ПФО сучасної німецької мови, виокремлені шляхом вибірки з політичних текстів різної жанрової належності із німецькомовного журналу *Der Spiegel* за період січень – вересень 2022 року, тобто в час особливого загострення військово-політичного конфлікту між Україною і Росією. Такими є ПФО як узуального, так і okazіонального характеру, які проте референтно корелюють з політичними подіями цієї війни. У переважній більшості для них властивий інтернаціональний характер семантики, що є наслідком тих загальних інтеграційних процесів, що проходять у міжнародній політичній сфері життя. Завдяки інтернету, засобам масової інформації політичний матеріал, який часто походить із одного джерела (договору, політичної заяви, промови тощо), вербалізується паралельно різними мовами, в результаті чого ПФО отримують однакове або кальковане мовне оформлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова політичної сфери комунікації й зокрема політичного дискурсу як її конкретного вияву є особливою, вона характеризується власною субмовою – лексикою, фразеологією і пареміологією, використання яких підпорядковується певним правилам й законам, що відрізняє мову політичної комунікації від мови розмовної, художньої чи навіть газетно-публіцистичної.

У зв'язку із важливістю мови політики для будь-якої держави чи суспільства вона завжди була об'єктом дослідження лінгвістів, що зумовило навіть розвиток нового напрямку мовознавства – політичної лінгвістики. Значний внесок в розробку теорії політичної лінгвістики здійснено такими зарубіжними дослідниками, як А. Алтунян, Р. Барт, Т. А. ван Дейк, В. Дем'янков, П. Лазарсфельд, Дж. Оруел, М. Фуко, А. Чудинов, О. Шейгал та інші. В українському мовознавстві проблематика політичної лінгвістики, зокрема політичного дискурсу була об'єктом дослідження в працях О. Андрейченко, А. Белової, І Бутової, Н. Кондратенко, Л. Нагорної, В. Петренко, Г. Почепцова та інших. У працях зазначених учених фігурує величезна кількість визначень полі-

тичного дискурсу, його класифікацій за функціями, формою, жанрами. У даному дослідженні услід за Н. Кондратенко ми вважаємо політичний дискурс «конкретним виявом політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» [1, с. 12].

Загалом політичний дискурс актуалізується у таких жанрах, як політична промова політика, дипломата, президента, політичний коментар, політичне інтерв'ю тощо. При цьому він виконує зазвичай не просто комунікативно-інформативну, а в основному регулятивну, агітаційну та й навіть маніпулятивну функції. І щоб політичний текст виконував усі вищезазначені функції, він повинен характеризуватися пристрасністю, гостротою і яскравістю викладу, емоційністю й образністю. Особлива роль у формуванні такої тональності політичного дискурсу належить фразеологічним одиницям (далі ФО). «Фразеологічні знаки, – пише О. Селіванова, – вносять до комунікативного процесу цілий світ сенсів, особливу образність, виразність, експресивність, аксіологічність, що ґрунтуються на комплексі відчуттів та уявлень народу» [9, с. 12]. Тому саме ці одиниці завдяки своїм структурно-семантичним та функціональним особливостям адекватно відповідають цілям і завданням політичної сфери комунікації, що і зумовлює їх активне використання у політичному дискурсі, де вони появляються як в узуальній, так і в okazіональній формах, набуваючи при цьому часто незвичних форм, що допомагає ефективніше впливати на свідомість адресата, викликати у нього не тільки зацікавленість політичною інформацією, але й бажання стати прихильником її автора. Подібні питання використання ФО, особливо газетно-публіцистичного спрямування, знайшли своє відображення у цілій низці досліджень І. Браги, В. Губарева, С. Коновець, А. Марковської, С. Пташник та інших.

Проте слід зазначити, що в текстах політичного характеру активно використовується і власне *політична фразеологія*, яка спрямована на вербалізацію саме політичних та подій та явищ і досліджень якої у сучасному мовознавстві не так уже й багато: [2; 3; 4; 5]. Слід зауважити, що одиниці ПФ німецької мови уже були у свій час об'єктом дослідження автора даної статті [2], Політична фразеологія була визначена нами як «сукупність всіх власне і не власне ФО, що референтно співвідносяться з явищами, поняттями і реаліями міжнародного політичного життя і міжнародних

відносин, внутрішньополітичного життя тієї чи іншої країни. Цей розряд одиниць, незважаючи на структурно-семантичну різноманітність свого складу, формує в макрополі суспільно-політичної фразеології, а також у всьому фразеологічному фонді будь-якої мови єдине фразеосемантичне мікрополе, одиниці якого референтно співвідносяться з власне політичною сферою всього суспільно-політичного життя» [2, с. 10-11]. Дане визначення залишається чинним і для даного дослідження.

Таким чином, відповідно до цього визначення у склад ПФ входять одиниці, які формують її *периферію*, причому як *ідіоматичну*, так і *понятійну*. У першому випадку – це так звані *ідіоматично-периферійні ПФО*, як наприклад: *den Frieden erhalten, an die Macht kommen, Politik des Diktats* тощо, які містять у своєму складі політичні маркери, проте є стійкими сполуками нефразеологічного типу, часто із серійною сполучуваністю своїх компонентів, а у другому – *понятійно-периферійні ПФО* з поліреферентними тематичними маркерами (*Kurs, Konflikt, Niederlage* тощо), що містять завдяки широті своєї семантичної структури і політичну референцію і здатні виражати поняття і явища політики: *den Kurs auf etw. nehmen, in Konflikt geraten, eine Niederlage erleiden* тощо.

Фактично в основу розуміння терміну «політична фразеологія» було покладено широке розуміння фразеології, а відтак об'єктом аналізу були політичні за змістом стійкі словесні комплекси різноманітної структурно-семантичної організації у формі словосполучення або речення з повним, частковим або з нульовим переосмисленням компонентного складу. Такий підхід до об'єкту дослідження корелює із класифікаціями фразеологізмів, що фігурують у працях таких корифеїв фразеологічної науки, як В. Гавриць, О. Пророченко [6]. І. Чернишова [7]. О. Кунін [8].

Постановка завдання. На даний час основною *метою* даної статті є не стільки загальна характеристика структурно-семантичних особливостей ПФО, що було зроблено уже у попередніх дослідженнях, скільки ставиться завдання прослідкувати, як політичні події, пов'язані з війною, зумовлювали активізацію використання у політичному дискурсі ПФО, розкрити їх узуальні та окаяональні комунікативно-прагматичні потенції і продемонструвати, як з їх допомогою здійснюється в умовах війни маніпулятивний вплив на формування політичної свідомості і поведінки реципієнтів політичної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приступаючи до висвітлення вище означених

завдань, слід зразу зауважити, що ціла низка із них видається, на перший погляд, ніби й архаїчними, мало вживаними, як наприклад *status quo (ante)*, *das Völkerrecht mit Füßen treten*, *Politik am Rande des Krieges*, *Politik "Teile und herrsche!"*. І все-таки вони ніби чекають свого часу, щоб у потрібний момент бути ніби винятими як із якогось «сховища» й бути актуалізованими. Саме такий час спостерігається сьогодні, коли на теренах самостійної України у центрі ніби й цивілізованої Європи вирує війна, найбільша за масштабами й руйнуваннями з часів другої світової війни. І розв'язана вона Російською Федерацією – країною, яка як поганий сусід захінула на чуже – на свободу й незалежність українського народу з метою його тотального знищення з лиця землі. Події в Україні ще з кінця минулого 2021 року і до сьогоднішнього дня не сходять зі сторінок світових мас-медіа, телеграфних агентств, з екранів телебачення. Вони звучать на різних мовах, у тому числі й німецькій, з уст державних діячів, політиків, журналістів, коментаторів, які у своїх політичних дискурсах різних жанрів ведуть полеміку, дискусії, дають інтерв'ю, роблять прогнози, пропозиції, щоб якимось чином завершити цю бійню, яка забрала уже з обох боків величезну кількість невинних людських життів. І мова як зброя, у тому числі її фразеологічні засоби, відіграють при цьому далеко не останню роль.

Для конкретного аналізу використання у політичному дискурсі ПФО, пов'язаних з війною, у статті обрано до певної міри хронологічний порядок їх розгляду, тобто від початку розгортання агресії з боку Росії і до сьогоднішнього дня. Отже, ще з кінця минулого року, і особливо напередодні військового вторгнення в Україну постійно велась мова на сторінках європейських газет і журналів про пошук з боку Росії так званого *casus belli* – «приводу для початку війни». Українське керівництво і сам президент здійснювали у цей період доволі обережну політику, щоб не дати Росії жодних підстав для вторгнення. Ось як про це писав журнал *Der Spiegel*: «Präsident Selenskyj hat die nationale Mobilmachung hinausgezögert, weil er wahrscheinlich befürchtete, sie könnte Russland einen *Casus Belli* für einen Krieg bieten» [11: 19.03.2022]. Не зникали зі сторінок журналів в цей час й інші вирази латинського походження, як от *pacta servanda sunt* – «договорів слід дотримуватися» [11: 14.04.2022], *status quo ante bellum* – «повернення до положення, що існувало перед початком ескалації війни» [11: 19.09.2022].

Попри це все з боку цілої низки політиків Заходу все активніше звучали на адресу керівництва України попередження, які вони робили на основі своїх розвідувальних даних: **Hannibal ante portas!** – «Ганнібал біля воріт!» – цей латинський крилатий вислів, що відкрито вказував на наявність близької і серйозної небезпеки з боку Росії, часто появлявся на сторінках журналу, причому в німецькому калькованому варіанті та й навіть у трансформованій формі, як от: «Jetzt haben wir **den Angriffskrieg vor unserer Haustür** und natürlich muss uns das zum Nachdenken bringen» [11: 01.07.2022]. Вжитий при цьому німецькомовний виокремлений шрифтом вираз сформований за аналогією латинського за допомогою механізмів субституції: **Hannibal < Angriffskrieg та ante portas < vor unserer Haustür**. В одній із статей журналу зустрічається і ПФО значно ближча до своєї базисної основи, проте теж частково модифікована – **der Feind steht vor den Toren** – «ворог біля воріт»: «Mit Geldüberweisungen kann man sich nicht verteidigen. Wenn **der Feind vor den Toren steht ...** reicht das nicht» [11: 31.01.2022].

І все-таки, незважаючи на величезну армаду військ та військової техніки Росії, які уже були дислоковані вздовж українського кордону, світ у своїй більшості мовчав. «Niemand wollte **den Bären wecken**» – «ніхто не хотів будити ведмедя» – писав журнал Der Spiegel [11: 01.07.2022]. В Україні також поки-що спокій, навколо все без паніки. Ось як цю ситуацію описує журнал буквально за кілька хвилин до бомбардування Києва: «Als der Krieg am Donnerstag früh nach Kiew kommt, ist er zunächst vor allem eins: leise. Die Straßen der Innenstadt sind leer, kaum ein Auto ist unterwegs. Die wenigen Passanten huschen lautlos vorbei. Die Plätze, auf denen sonst Menschen in der Morgensonne Kaffee trinken, sind verwaist, der Stadtlärm ist verstummt. Es ist **die Ruhe vor dem Sturm** der Hauptstadt» [11: 25.02.2022]. «*Tuuaa* перед бурею» – моторошні слова, коли знаєш, що послідувало після цього – багатотонні фосфорні бомби, крилаті ракети, тотальні руйнування, смерті, діти-сироти, евакуації тощо. Російські війська вторглися на територію України, чим відновили «залізну завісу» у Європі – **den eisernen Vorhang**. «Dies sei eine Kriegserklärung an ganz Europa, Russland hat damit **einen «neuen Eisernen Vorhang** geschaffen» [11: 24. 02.2022].

Не допомогла цілій низці європейських держав та їх окремим політикам «політика умиротворення» – **die Politik der Versöhnung**. «Im Nachhinein lässt sich leicht sagen: Wir waren zu blauäugig, – пише пізніше журнал. «Aber **die**

Politik der Versöhnung, die haben wir doch alle gewollt» [11: 01.07.2022].

Замість зазначеної політики Європа і весь світ отримали «політику великої палиці» – **Politik des großen Knüppels** [11: 01.07.2022]. Der Spiegel писав: «24 лютого 2022 року о 4 годині ранку Володимир Путін почав вторгнення у суверенну європейську державу з приблизно 200 000 солдатами, із сухопутними і повітряними військами, з танками і ударними вертольотами, з крилатими ракетами і кораблями, з усім звичайним арсеналом російської армії» [11: 24.02.2022]. «**Tag der Schande**» – «день ганьби» – таким стійким словосполученням назвали німецькі політики цей день: «Die Berliner Politik muss an diesem Morgen rasch reagieren. Kanzler Olaf Scholz und Außenministerin Annalena Baerbock sprechen von einem **«Tag der Schande»**» [11: 24.02.2022].

З початком війни Європа і весь світ знову поринули в часи так небажаної для них «холодної війни». «Niemand hat ernsthaft weiter im **kalten Krieg** leben wollen» [11: 01.07.2022]. До сьогоднішнього дня все прогресивне людство, політики, державні діячі шукають відповідь на запитання: Як таке могло статися? Війна у 21 столітті у центрі Європи? Чим це все можна пояснити? Попри масу аргументів журнал Der Spiegel словами журналіста Дмитрія Треніна пояснює це досить банально: «Російським вождям подобається *груба гра*» – «Den russischen Führern gefällt **das Spiel mit harten Bandagen**» [11: 11.03.2022]. Вжита у цьому мікротексті ФО є цілком перосмисленою і має також свій модифікований варіант **Politik mit harten Bandagen** – «груба політика».

У Володимира Путіна та його поплічників є свої аргументи та пояснення цієї агресії, проте всі вони мають маніпулятивний і брехливий характер. Про це свідчать його слова і словосполучення, вжиті ним у своєму виступі на каналі Росія-24 у день нападу на Україну. Він говорить про «так званий захисний захід» – «**angebliche Schutzmaßnahme**»; про те, щоб «очистити Україну від нацистів» – «**die Ukraine** von angeblichen «Nazis» **zu säubern**»; що їм «не залишили жодних шансів поступити інакше» – «uns wurden einfach **keinerlei Chancen gelassen**, anders aufzutreten»; що «Росія здійснює своє право на самозахист» – «Russland **nehme das Recht auf Selbstverteidigung in Anspruch**»; що «всі народи на території України повинні нарешті мати право вибору» – «alle Völker auf dem Territorium der Ukraine sollen endlich **die Freiheit der Wahl haben**»; про «спеціальну військову операцію, яка у першу чергу служить захисту населення» – «**die spezielle**

Militäroperation, die in erster Linie der Verteidigung der Bevölkerung diene»; про «Захід, який *перейшов червоні лінії*» – «der Westen, der **rote Linien überschritten habe**» [11: 24.02.2022]. До речі, говорячи про Захід і насамперед про США Путін називає їх «*Імперією брехні*» – «**Imperium der Lüge**». [11: 24.02.2022]. Даним трансформованим виразом В. Путін апелює до відомого вислову колишнього президента США – Рейгана, який у свій час назвав Радянський Союз «*Імперією Зла*» – «**Imperium des Bösen**».

А ще майже 20 років тому, 25 вересня 2001 року під час свого виступу в німецькому бундестазі, як пише журнал, виступаючи мовою Гете, Шіллера і Канта, згадуючи Лессінга і Гумбольдта, Достоєвського і Толстого і, звичайно, принцесу Ангальт Цербську, яка згодом стала царицею Катериною, Володимир Путін говорить: «Росія – дружня країна, яка *робить спільний внесок* у розбудову *європейського дому*, її мета – це мир на континенті» – «Russland ist ein **freundlich gesinntes Land**. Wir **leisten** unseren **gemeinsamen Beitrag** zum Aufbau **des europäischen Hauses**«, **Frieden auf dem Kontinent** sei das Ziel» [11: 11.03.2022].

Звичайно, вся ця політична тріскотня В. Путіна мала маніпулятивний характер і її метою було намагання сформуванню у своїх слухачів, зокрема лідерів Німеччини, позитивне ставлення й довіру до Росії, до її громадян та її керівництва, політика яких в дійсності виявилась загарбницькою.

Відверто маніпулятивними виявились також його подальші ідеологеми, які стосуються таких геополітичних концептів, як «**Wiedergeburt des großen Russlands**», «**Russkij Mir**», «**russische Welt**» [11: 22.08.2022], «**die Landsleute-Politik**» [07.04.2022].

Не просто маніпулятивним, але й брехливим було постійне вживання російською пропагандою виразу біблійного походження «**Menschen des guten Willens**» – «люди доброї волі», який правда з'являвся на сторінках журналу в різних трансформованих варіантах – «**Geste des guten Willens**» [11: 30.06.2022], «**Zeichen des guten Willens**» [11: 03.07.2022] – «*Жест (Знак) доброї волі*», для того щоб прикрити відводом своїх військ поразки на різних ділянках фронту: «Es sollte angeblich ein **Zeichen des guten Willens** sein, als sich Putins Armee von der Schlangeninsel zurückzog» [11: 03.07.2022].

Окремі словосполучення фразеологічного характеру вживалися російською пропагандою не просто з метою маніпуляції, а й навіть залякування. Прикладом цього може бути фразеологізм релігійного походження **der Tag des jüngsten**

Gerichts – «судний день»: «Deutschland steuert entschlossen auf **den Tag des jüngsten Gerichts** zu» – «Німеччина рішуче прямує до *судного дня*» – під таким заголовком вийшла стаття в журналі від 08. 08. 2022, в якій йдеться, що за заявою російського Газпрому «судний день» наступить через затримку Німеччиною та Канадою газової турбіни після її ремонту для Північного потоку 1. Більше того у цій статті вжита й інша ФО, модифікована за допомогою механізму субституції одного із компонентів: **der Tag des jüngsten Gerichts** > **die Turbine des jüngsten Gerichts**: «Nach der Erklärung von Gazprom als Reaktion auf Scholz' Worte wird die alte Turbine Nummer 73 für die deutsche Wirtschaft zu einer „**Turbine des jüngsten Gerichts**» [11: 08.08.2022].

Цікавою з точки використання фразеології є на сторінках журналу Der Spiegel також дискусія щодо сьогоденної поведінки громадян Росії, їх позиції щодо їх війни. «**Putins schweigende Mehrheit**» – «*Путінська мовчазна більшість*» – так йменує журналіст Михайло Зигар ту більшість громадян Росії, яка не засуджує агресію своєї держави, а продовжує мовчки працювати і не саботує її. «**Putins schweigende Mehrheit** der Bevölkerung ist geistiges Opfer der Propaganda...» Von diesen sind die meisten **in der Emigration, der inneren** oder **tatsächlich im Ausland**» [11: 10.07.2022]. «**Внутрішня еміграція**» – ось таким бачиться вихід із даної ситуації більшістю росіян.

На жаль, війна сьогодні вирує на повну силу, внаслідок чого південь та схід України перетворюються на випалену землю, рани якої заживатимуть ще десятиліттями. «**Taktik der verbrannten Erde**» – «*Тактика випаленої землі*» – ось як веде військові дії друга армія світу на землі свого сусіда, якого називала своїм братом, знищуючи міста і села, вбиваючи мирних жителів, гвалтуючи жінок і маленьких дітей. «Die russische Führung trägt die Verantwortung. **Taktik der verbrannten Erde** ist akzeptiert» [11: 06.05.2022]. У результаті подібної тактики і варварських дій на українській землі появились в різних мовах нові словосполучення «**tote Städte**» – «*мертві міста*» [11: 04.07.2022], «**neues Tschernobyl**» – «*новий Чорнобиль*» [11: 04.07.2022].

Широка дискусія на сторінках журналу Der Spiegel була розгорнута з приводу питання постачання/непостачання зброї для України. На щастя більшістю країн Європи і світу військова допомога Україні розглядається як священний і моральний обов'язок. Про це говорить у своєму інтерв'ю журналу Радослав Сікорський, колишній міністр оборони Польщі, потім міністр закордонних справ, а зараз член Європейського парламенту:

«Es ist die historische Pflicht, einen neuen großen Krieg in Europa zu verhindern. Und das ist am besten zu erreichen, indem man dem potenziellen Opfer bei der Selbstverteidigung hilft. **Wer heute gegen die Bewaffnung der Ukraine ist, ist faktisch für Krieg**» [11: 31.01.2022] – «*Хто сьогодні проти озброєння України, той за війну*». Вжита у даному мікротексті прикїцева фраза є трансформованим варіантом базисної ПФО «**Wer für Waffen ist, ist für den Krieg**» – «*Хто за зброю, той і за війну*», яка була популярна й актуальна у свій час у попередні періоди історії. Кидається у вічі факт, як змінилась свідомість громадян різних країн та їх лідерів, у тому числі й Німеччини в умовах загрози їх же існуванню! «**Von friedensbewegten Idealisten zu Panzerfans**» – «*Від миролюбних ідеалістів до шанувальників танків*» – під такою назвою появилась стаття в журналі, де висловлено нові думки Німеччини і зокрема парії Зелених щодо питання постачання зброї: «Die Olivgrünen ... wollen der Ukraine schwere Waffen liefern. So treiben sie Kanzler Scholz vor sich her. Das heißt **Frieden schaffen mit mehr Waffen**» [11: 29.04.2022], що означає: «*Мир творити – з більшою кількістю зброї*». Зустрічаються на сторінках журналу й інші варіанти – «**Frieden schaffen mit noch besseren (mit modernen) Waffen**». Баазисною основою цих ПФО є: «**Frieden schaffen mit wenigen Waffen**» або «**Frieden schaffen ohne Waffen**» [11: 18.04.2022].

Як бачимо, питання миру і озброєння перетинаються, що зафіксовано ще у латинському вислові «**Si vis pacem, para bellum**» – «*Хочеш миру, готуйся до війни*», який актуальний і сьогодні «**Willst du Frieden, rüste dich für den Krieg**» [11: 28.07.2022].

Це добре усвідомлює міністр оборони США Лойд Остін, який на конференції на авіабазі США у Рамштайні (Німеччина) заявив: «**Himmel und Erde werde man in Bewegung setzen**, um das Land noch leistungsfähiger im Abwehrkampf gegen die Armee von Russlands Präsident Wladimir Putin zu machen» [11: 26.04.2022] – «*Небо і земля будуть запуснені, щоб зробити країну ще ефективнішою у захисті від армії президента Росії Володимира Путіна*». Завершив свій виступ шеф Пентагону словами: «Wir haben keine Zeit zu verlieren, wir müssen **uns mit der Geschwindigkeit des Krieges bewegen**» – «*Ми не можемо втрачати час, ми мусимо рухатися зі швидкістю війни*» [11: 26.04.2022]. І саме до такого руху змусив Європу та світ Путін, він змусив їх в інтересах миру і безпеки змінити характер своїх економік, милітаризувати їх, щоб постачати озброєння в Україну і захистити тим самим і себе. Образно кажучи,

Європа «*взяла в руки меч*» і *перейшла Рубікон*. – «**Politisch gesehen ist das der wahre Rubikon, den Europa überschritten hat**» [11: 10.03.2022].

Як це засвідчує проведений вище аналіз, сьогодні в час війни в політичному дискурсі вживається чимала кількість ПФО, які корелюють за своїм походженням з різними часовими періодами свого виникнення, а також ті, які виникли сьогодні або недавно тощо. Не часто, але все-таки на сторінках журналу появляються також одиниці, які виникли ще у античні часи, як от: «**die Achillesferse sein**» – «*бути Ахіллесовою п'ятою*»: «**Die Energiepolitik ist die Achillesferse einer jeden Volkswirtschaft**. Es ist unverantwortlich, künstlich überhöhte Preise zuzulassen» [11: 08.08.2022]; «**die Büchse der Pandora öffnen**» – «*відкрити скриньку Пандори*»: «Laut dem russischen Aktivistin Wladimir Osetchkin ist Filatjew der erste Soldat, der aus Russland geflohen ist, weil er sich gegen den Krieg ausgesprochen hat, ... dadurch ist **die Büchse der Pandora geöffnet**» [11: 18.08.2022]; «**die Schwerter zu Pflugscharen umschmieden**» – «*перекувати мечі на орала*»: «Die Evangelische Kirche hat sich jahrelang für einen nahezu bedingungslosen Pazifismus eingesetzt. Und Stichwort: **Schwerter zu Pflugscharen**. Muss sie ihre alten Überzeugungen jetzt über den Haufen werfen?» [11: 01.07.2022].

Не зникає зі сторінок журналу також ПФО «**die fünfte Kolonne**» – «*п'ята колона*», яка хоч і виникла майже століття тому у зв'язку подіями в Іспанії, проте активно вживається і сьогодні: «Die Mithilfe der eigenen Bürger ... ist in dieser Phase des Kriegs von entscheidender Bedeutung. Die Partisanen sind Kiew **fünfte Kolonne**» [11: 16.07.2022].

Оскільки темпи «стирання» експресивності у політичній сфері комунікації достатньо високі, то вона постійно потребує поповнення і поновлення своїх експресивних засобів, у зв'язку з чим вона постійно залучає у сферу політичної фразеології одиниці із загальноновживаної сфери та інших терміносфер, наприклад: «**auf den fruchtbaren Boden fallen**» – «*падати на родючу землю*» (сільське госп-во) – „In vielen Ländern der Welt gibt es außerdem – teils aus guten Gründen – eine große Skepsis gegenüber westlicher Politik. Die russische Propaganda **fällt dort auf fruchtbaren Boden**» [11: 30.06.2022]; «**grünes Licht für etw. haben**» – «*мати для чогось червоне світло*» (транспорт): «Bereits in der Nacht hat der russische Präsident Wladimir Putin die Entsendung von Truppen in die Ostukraine angeordnet. Nun **hat** er auch offiziell **grünes Licht für einen Truppeneinsatz** in dem Nachbarland» [11: 22.06.2022]; «**j-s Trumpf sein**» – «*бути для когось*

козирною картою» (гра в карти): «Die Hungerkrise selbst ist nicht nur Folge russischer Politik, sondern ein größeres Problem. Trotzdem **ist** die Getreidefrage momentan **Putins größter Trumpf**» [11: 30.06.2022].

Активному використанню ПФО загальноживаного та термінологічного походження у політичній сфері комунікації сприяють механізми **вклинювання** або **нарошення** власне політичних лексем у компонентну структуру цих одиниць, як наприклад: «*die politische Bühne verlassen*» – «залишити **політичну** сцену» (вклинювання): «Den Zeitpunkt, wann Putin *die politische Bühne verlässt*, kennt wahrscheinlich nicht einmal Putin selbst» [11: 11.03.2022]; «*den Nuklearschirm über j-n spannen*» – «накрити кого-небудь **ядерною** парасолькою» (нарошення): «Die EU muss ihre Außen- und Sicherheitspolitik selbst betreiben... und ihren *Nuklearschirm über die ganze EU spannen*» [11: 27.05.2022]; «*auf eine Art Munitionsdiät kommen*» – «сісти на **амуніційну** дієту» (нарошення): «Die Ukrainer werden wahrscheinlich **auf eine Art Munitionsdiät kommen**. Und das wäre eine Niederlage für die Ukraine» [11: 16.08.2022].

Загалом сьогодні статті журналу Der Spiegel просто рясніють цілою низкою дієслівних ідіоматично-периферійними ПФО з базовим субстантивним компонентом, які стосуються різних політичних ситуацій, пов'язаних із війною: *die Anschuldigungen untermauern* [11: 21.07.2022], *etwas als Waffe missbrauchen* [11: 16.07.2022], *die Sanktionen auferlegen* [11: 16.07.2022], *das Blutvergießen beenden* [11: 21.07.2022], *den Frieden aushandeln* [11: 21.07.2022], *die Menschenrechte mit Füßen treten* [11: 15.07.2022], *zur Rechenschaft ziehen* [11: 06.05.2022], *als Schutzschild benutzen* [11: 04.03.2022], *große Verluste zufügen* [11: 04.07.2022], *einen Völkermord verüben* [11: 06.04.2022] та багато інших.

Слід зауважити, що подібні одиниці теж дуже часто фігурують у політичному дискурсі у трансформованому вигляді за рахунок таких найбільш вживаних механізмів, як вклинювання, нарошення або субституції компонентів, завдяки яким не просто поточнюються значення цих одиниць, але й посилюється їх соціально-політична (позитивна або негативна), а відтак і їх експресивність, як от: «Russland *betreibt eine menschenverachtende und zerstörerische Politik*» (вклинювання) [11: 30.06.2022].

У цілій низці дієслівних ПФО спостерігається явище субституції компонентів за рахунок заміни нейтрально-оцінного дієслова на більш образне, оцінно-релевантне, а тим самим й більш експресивне, наприклад: *das Narrativ ändern* >

das Narrativ umstricken: «Mal lautet das Narrativ, die Ukraine sei schuld an der Nahrungsmittelkrise, mal heißt es, die Sanktionen des Westens seien verantwortlich. Im Moment **wird das russische Narrativ völlig umgestrickt**» [11: 30.06.2022].

Або: *das Militär vernichten* > *das Militär zermalmern*: »Putin wird wahrscheinlich noch versuchen, **das ukrainische Militär** ohne Rücksicht auf zivile Opfer zu **zermalmern**» [11: 11.03.2022].

Як це уже було продемонстровано, у політичному дискурсі нерідко вживаються фрази комунікативного характеру. Часто вони мають й оцінювальний характер, як от: «Uno-Generalsekretär Antonio Guterres ... wurde emotional. «Präsident Putin, stoppen Sie Ihre Truppen!», – flehte er. «**Geben Sie dem Frieden eine Chance!**» – «*Даіте миру шанс!*» [11: 04.07.2022]. Або: «Der ukrainische Verteidigungsminister Oleksij Resnikow ... erinnerte an die Untaten der Nationalsozialisten und die Nürnberger Prozesse: «**Ein erfolgloser Blitzkrieg wird mit einem erfolgreichen Nürnberg enden**» – «*Безуспішний блицкриг може закінчитися успішним Нюрнбергом*» [11: 06.04.2022].

Варто тільки додати і допустити, що подібні фрази, вдалі за змістом і сказані такими відомими особами мають всі можливості стати крилатими і піднятися з часом до рівня узусу, а можуть і назавжди залишитися зі статусом оказіональних.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що в час складних і переломних моментів у світовій історії, якою є сьогодні агресивна і загарбницька війна Росії проти України активізується все, особливо сфера політичної комунікації. Тут теж відбувається війна – війна за правду, за справедливість, за волю. І ведуть її сьогодні всі – від простих журналістів, коментаторів і до президентів, визначних політиків і великих воєначальників. Одним із важливих засобів у цій боротьбі є мова, її лексика і фразеологія, які активно використовуються як засоби політичного й психологічного впливу в інтересах досягнення певних політичних цілей. Особлива роль при цьому належить фразеологізмам, зокрема політичним, використання яких в умовах загострення військово-політичних конфліктів значно зростає, свідченням чому є проведене дослідження. Сьогодні в політичному дискурсі активно вживаються ПФО різноманітної структурно-семантичної організації, різних за ідіоматичністю і поняттєво-смісловим навантаженням. Незважаючи на те, що багато з них за своїм походженням відносяться до різних часових періодів – від античності і до сьогодні, вони не зникають з політичного дискурсу і продовжують вживатися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кондратенко Н. Український політичний дискурс : Текстуалізація реальності : монографія. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
2. Билица Я. Политическая фразеология современного немецкого языка как особый разряд единиц его фразеологического состава: Автореф. дис... канд. филол. наук. Киев, 1988. 24 с.
3. Лепа К. Функциональные свойства фразеологизмов современного немецкого языка в текстах политической направленности: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: Минск, 1983. 23 с.
4. Elspaß S. Phraseologie in der politischen Rede. *Zur Verwendung von Phraseologismen in ausgewählten Bundestagsdebatten*. Wiesbaden : Westdeutscher Verlag, 1998. 320 s.
5. Reiter Julia. *Phraseologismen in der politischen Rede*. Dissertation. Verlag Universität Innsbruck. 2010.
6. Гавриш В., Пророченко О. Деякі питання німецької фразеології. *Німецько-український фразеологічний словник*. Київ : Радянська школа, 1981. Т. 2. С. 355–377.
7. Чернышева И. Фразеология современного немецкого языка. Москва : Высш. школа, 1970. 200 с.
8. Кунин А. Курс фразеологии современного английского языка. Дубна : Феникс, 1996. 381 с.
9. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). К.–Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
10. *Moderne deutsche Idiomatik*. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen / [W. Friedrich]. München : Max Hueber Verlag, 1995. 565 s.
11. Der Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de> (дата звернення: 19.09.2022)

УДК 811.111-342

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.13>

**ПРОСОДИЧНІ ОЗНАКИ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ
В РІЗНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ**

**PROSODIC FEATURES OF SPEECH BEHAVIOR
IN DIFFERENT COMMUNICATIVE SITUATIONS**

Бондаренко О.К.,

orcid.org/0000-0002-1086-1029

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Статтю присвячено визначенню мовленнєвої поведінки американського шеф-кухаря в різних ситуаціях спілкування з метою визначення ролі просодичних засобів у створенні його мовленнєвого портрету. У роботі розглянуто основні характеристики професійного статусу особистості, висвітлено місце професії в соціальному статусі мовця, проведено перцептивний експериментальний аналіз й встановлено просодичні маркери професійного мовлення шеф-кухаря.

Професія людини – це одна з найважливіших складових її соціального статусу. Професія як частина соціального статусу людини безпосередньо впливає на її мовленнєву поведінку. Цей вплив відстежується на всіх мовних рівнях і у вживанні певної лексики (так званій професійній жаргон, характерній для представників будь-якої професії), і на фонетичному рівні. Як одиниці сегментного рівня, так і просодичні характеристики мовлення можуть виступати в якості маркерів професійної приналежності, а також відбивати особливості ситуації спілкування. Також ступінь впливу професійної діяльності людини на її мовленнєву поведінку тим вищий, чим більшу кількість мовленнєвого спілкування передбачає її професія.

Проведене дослідження дозволило визначити мовленнєвий репертуар шеф-кухаря, певний набір просодичних ознак, які обирає мовець відповідно до комунікативної ситуації та стилю спілкування.

Проведене фонетичне дослідження дозволило узагальнити такі результати: мовленнєва поведінка шеф-кухаря в ситуації приготування страв на кухні характеризується швидким темпом мовлення, домінуванням коротких пауз, складного термінального тону та спадної шкали; членуванням мовлення на короткі за обсягом синтагми. Взаємодія таких просодичних ознак вказує на категоричний, впевнений тон мовлення й характеризує мовця в цій ситуації як впевненого у собі професіонала.

У ситуації інтерв'ю, мовленнєвий репертуар шеф-кухаря має варіативний характер, превалюють рівна та хвилеподібна шкали, які надають мовленню тонального забарвлення. Темп мовлення повільно-швидкий, з домінуванням пауз середньої тривалості. Такий просодичний репертуар свідчить про вміння мовця пристосовуватись до ситуації спілкування, реагувати на зауваження та жарти співрозмовника.

Ключові слова: шеф-кухар, просодичний, комунікативна ситуація, професія, мовленнєвий репертуар.